

Ks. WOJCIECH SURMIAK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

„The Soul of Theology”. On the role of Scriptures in Theology. Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji zorganizowanej przez Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej

(Leuven, 17–20 września 2015)

Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej (ESTK)/The European Society for Catholic Theology (ET) jest towarzystwem naukowym, którego członkami są katolicy teolodzy z całej Europy. Stowarzyszenie jest europejskim naukowym towarzystwem teologicznym, które obejmując różne dyscypliny teologiczne, wskazuje jednocześnie na jedność teologii jako nauki. Oprócz działalności czysto naukowej jednym z głównych celów stowarzyszenia jest promocja teologii jako dyscypliny akademickiej. Wyniki swoich naukowych poszukiwań członkowie stowarzyszenia publikują na łamach wydawanego w belgijskim Leuven czasopisma „ET-Studies. Journal of the European Society for Catholic Theology”. Stowarzyszenie organizuje co drugi rok kongres, którego owoce są publikowane (2011 – Wiedeń: *Exploring the Boundaries of Bodiliness. Theological and Interdisciplinary Approaches to the Human Condition*, red. S. Müller, S. Długoś, G. Marchütz, Vienna 2013, ss. 314; 2013 – Brixen/Bressanone: *God in Question. Religious language and secular languages*, M. Lintner (red.), Brixen/Bressanone 2014, ss. 560).

W roku 2015 kongres ESTK odbył się w dniach od 17 do 20 września w Leuven/Louvain, w Belgii. Głównym organizatorem kongresu był prof. dr Pierre Van Hecke, wiceprzewodniczący ESTK, który reprezentował gościnne mury miejscowego Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven). Głównym tematem naukowego spotkania była rola Pisma Świętego w teologii. Hasłem przewodnim kongresu były słowa: „*The Soul of Theology*”. *On the Role of Scripture in Theology (Dusza teologii. O roli Pisma Świętego w teologii)*. Warto dodać na wstępie, że całość konferencji została poprzedzona jednodniowym spotkaniem adresowanym do młodych teologów (*Emerging Scholars Congress*), w ramach którego zostało przedstawionych 19 komunikatów i jeden referat wstępny (Yves De Maeseneer – Carine Devogelaere – KU Leuven, „*Where not our Hearts Burning?*” *An Experiment in Reading Scripture*).

To już pięćdziesiąt lat minęło od czasu, kiedy Sobór Watykański II określił studia nad Pismem Świętym jako „duszę teologii” (KO 24), co też *notabene* zostało później zakwestionowane przez kilku teologów. Jednakże podjęcie w ramach kongresu próby określenia konkretnej roli, jaką odgrywa lub powinno odgrywać Pismo Święte w teologii, musi być nadal poddawane dyskusji. Kongresowe poszukiwania Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej dotyczyły właśnie tego fundamentalnego punktu. Była to próba zobaczenia, w jaki sposób studiowanie Pisma Świętego jest lub może być duszą różnych dyscyplin teologicznych. Patrząc na tę kwestię z innej strony, pojawiło się w tym

kontekście pytanie o to, jaką właściwie powinna być egzegeza biblijna, aby mogła odegrać znaczącą rolę w przestrzeni całej teologii? Przystudiowanie tych pytań było wewnętrznie związane z podstawowym tematem, który dotyczy samej natury Pisma Świętego: jak zrozumieć jego inspirację dla współczesności, jak traktować dzisiaj historyczność opowiadań biblijnych, jaka jest właściwie relacja pomiędzy Pismem Świętym a Objawieniem? Kwestie te stały się pytaniami, na które kongres starał się zwrócić swą uwagę.

Wiadomo, że Pismo Święte nie zakorzenia się jedynie na płaszczyźnie teologicznej; jest ono czytane indywidualnie i wspólnotowo; jest ono czytane przez wiele osób, które znajdują się w bardzo różnych kontekstach: w liturgii, w modlitwie wspólnotowej czy indywidualnej, w osobistej lekturze... Uczestnicy kongresu zastanawiali się także nad tym faktem i próbowali odpowiedzieć na pytanie, co ta wielokontekstualność oznacza dla egzegezy i dla teologii w jej szerokim znaczeniu, to znaczy: jakie jest miejsce Pisma Świętego w życiu jego czytelników oraz w życiu Kościoła?

Kongresowe dni zostały wypełnione przez sesję inauguracyjną, 5 sesji plenarnych, 12 sesji panelowych oraz 3 seminaria tematyczne. Każda z sesji wzbogacona była poprzez następującą bezpośrednio po niej dyskusję. W ramach czwartkowej popołudniowej sesji wprowadzającej – po otwarciu obrad przez wiceprzewodniczącego stowarzyszenia, prof. dr. Pierra Van Hecke (KU Leuven), oraz po przemówieniach powitalnych (prof. dr R. Torfs – rektor KU Leuven, prof. dr M. Lamberights – dziekan Wydziału Teologii i Religioznawstwa KU Leuven, oraz prof. dr M. Lintner – przewodniczący ESTK) – została wręczona nagroda za najlepszą europejską książkę teologiczną wydaną w latach 2013–2014. Kapituła nagrody postanowiła uhonorować tym zaszczytnym tytułem książkę autorstwa Lievena Boeve – *Lyotard and Theology. Beyond the Christian master narrative of love* (wyd. Bloomsbury T&T Clark, London 2014, ss. 162).

Wykład inauguracyjny Kongresu – *Scripture and Theology: The Gospel of the Family* – wygłosił bp dr Johan Bony. Biskup Antwerpii rozpoczął swoje wystąpienie od uzasadnienia sformułowania *ewangelia rodziny*, wywodząc je z biblijnego określenia „kościół domowy” oraz z *Instrumentum laboris* rzymskiego synodu poświęconego rodzinie, gdzie termin ten występuje dwukrotnie. Uzasadniając wprowadzoną terminologię, prelegent wskazywał na to, że małżeństwo i rodzina występują w Biblii nie tylko jako rzeczywistość podlegająca pewnym zakazom i nakazom, ale jako temat w całej rozciągłości zagadnień historycznych, społecznych, antropologicznych, teologicznych i eklezjalnych. Zatem sformułowanie *ewangelia rodziny* spełnia wymagania „pełni” w autentycznym odczytywaniu słowa Bożego. Postulowała to bowiem soborowa konstytucja *Dei Verbum*, aby w interpretacji słowa Bożego uwzględnić treść i jedność całej Biblii, mając na oku żywą Tradycję całego Kościoła oraz analogię wiary (KO 12).

W drugim dniu obrad poranek w *Aula Maior* wypełniła sesja plenarna, w ramach której głos zabrało dwóch prelegentów. Pierwszym z nich był prof. dr Christoph Théobald (Centre Sèvres, Paryż), który w referacie: *Quelle pratique de lecture et quel type d'exégèse biblique pour donner accès à la Révélation chrétienne?* postulował, aby do Pisma Świętego nie podchodzić z jednej strony jako do jedynie pewnego „obiekta kultury” (*object culturel*), a z drugiej strony jako jedynie „księgi Kościoła” (*l'Écriture sainte comme livre de l'Église*). W drugim referacie – *In Antinomien verstrickt. Zum Problem einer begründungslogischen Rezeption der Hl. Schriften*, prof. dr Saskia Wendel (Universität zu Köln), powołując się na zdanie: *Dubitando enim ad inquisitionem venimus. Inquierando autem veritatem percipimus* z dzieła *Sit et Non* Piotra Abelarda, wskazała, że Biblia nie jest „objawieniem” w znaczeniu, że przekazuje jakieś specjalne przesłanie, które nie byłoby dostępne ludzkiemu rozumowi, ale raczej jest objawieniem w znaczeniu przekazywania

głębokiej ludzkiej wiary, którą każdy człowiek zawdzięcza bezwarunkowo Absolutowi, który w religiach teistycznych nazywany jest Bogiem.

Także w drugiej sesji plenarnej głos zabrało dwóch prelegentów. Pierwszym z nich był prof. dr Vasile Mihoc (Lucian Blaga University, Sibiu). Wygłosił on wykład zatytułowany *Meeting the Word (Logos) in the Holy Scripture. Biblical Interpretation in the Orthodox heology*, w którym omówił naturę Pisma Świętego oraz jego rolę w tradycji Kościoła wschodniego. Powołując się na nauczanie Ojców Kościoła, wskazał, że hermeneutyka Kościołów wschodnich daje uprzywilejowane miejsce podejściu do słowa Bożego z perspektywy pewnej *theoria*, to znaczy, że jego interpretacja nie jest tylko kontemplatywna, ale także poddana stałej asystencji Ducha Świętego. Istnieje bowiem swoiste *continuum* działania Ducha Świętego w słowie Bożym i poprzez to słowo od momentu jego spisania, poprzez jego uznanie za kanoniczne, do jego zrozumienia i stania się owocnym w życiu Kościoła i poszczególnych jego członków. Drugą prelegentką w ramach sesji była prof. dr Nuria Calduch-Benages (Pontifical Gregorian University, Rzym). W swoim wystąpieniu, zatytułowanym *Exegesis, Theology and Lectio Divina in Dialogue*, rzymska profesor, zainspirowana książką o. Scotta Carla (*Verbum Domini and the Complementarity of Exegesis and Theology*), próbowała odpowiedzieć na pytanie o to, czy akademicka egzegeza i duchowa lektura są całkowicie rozbieżne i niepołączone, czy też istnieje pomiędzy nimi jakaś relacja, łącząca te przestrzenie, ponadto wskazywała na rolę, jaką odgrywa egzegeza w przygotowaniu *lectio divina* oraz – patrząc z drugiej strony – wskazywała na funkcję, jaką pełni duchowe czytanie Pisma Świętego w procesie studiowania Biblii.

Trzecia sesja planarna, która odbyła się w piątkowy poranek, wskazała na rolę Pisma Świętego w liturgii Kościoła oraz w duchowości chrześcijańskiej. Pierwszym z prelegentów był prof. dr Joris Geldhof (KU Leuven), który zaprezentował wykład *Secundum Scripturas. Theological Explorations of the Interwovenness of Liturgy and Bible*. Wskazał on na znaczący wpływ, jaki na liturgiczne życie Kościoła mają zarówno Stary, jak i Nowy Testament, i to nie tylko dla jego historycznego wymiaru, ale i współczesności. Istnieją już pogłębione badania w tym względzie odnośnie do *Lekcjonarza mszalnego*, niemniej profesor goszczącego kongres uniwersytetu zaproponował przyjrzenie się eucharystycznym tekstom zawartym w *Mszale rzymskiej* oraz *Liturgii godzin*. Inspirując się teologią Jana Daniélou, Cipriano Vagaggini, Louisa Bouyera, Louisa-Marie Chauveta i Gordona Lathropa wskazał, że to nie tyle Biblia ma nam coś do powiedzenia o liturgii, ale to nade wszystko liturgia „objawia nam Pisma”. Drugim prelegentem tej sesji był prof. dr Ludger Schwienhorst-Schönberger (Universität Wien), który w wykładzie zatytułowanym *Lectio – Meditatio – Contemplatio. Zum Verhältnis von Schriftauslegung und spirituelle Praxis* wskazał na zasadę: „praktykować – doświadczać – rozumieć”, która – gdyby ją zastosować do Biblii, wskazuje, że Pismo Święte jest rodzajem życiowego przewodnika. Kiedy zaś czytamy przewodnik, jesteśmy co prawda w stanie się wiele nauczyć, niemniej samo czytanie przewodnika nie wystarczy, gdyż nic nie zastąpi samej drogi i podążania nią. Dlatego jednym ze znaków czasów doby współczesnej jest nie tyle skłanianie ludzi do słuchania „naszych” wyjaśnień (czy to homiletycznych, czy to egzegetycznych), co zachęta, by sami poszli drogą głębszego zrozumienia słowa Bożego, wtedy zgodnie z sugestią Benedykta XVI rozumienie *sacra doctrina/sacra pagina* nie będzie jedynie akademicką sprawą.

W ramach przedostatniej sesji plenarnej można było usłyszeć dwa wystąpienia. Pierwsze z nich było wspólnym opracowaniem i wspólnym głosem prof. dr Marianne Heimbach-Steins (Universität Münster) oraz prof. dr. Georga Steinsa (Universität Osnabrück). Temat ich wystąpienia to: „*Cannon and Community*“. *Zur sozioethischen Relevanz*

der Heiligen Schrift. Ten „dwugłosowy wykład” stanowił nie tylko swoistą profesorską debatę, ale wskazał na konieczność „more comprehensive hermeneutics”, która opierałaby się na biblijnym kanonie jako istotnym elemencie kultury pamięci wspólnoty wierzących (por. np. metoda *Wirkungsgeschichte*). Kanon Pisma Świętego i wspólnota religijna konstytuują siebie nawzajem. Kanon istnieje, ponieważ istnieje Kościół. Drugi z referatów piątkowego popołudnia został poświęcony sprawie przekazu prawd biblijnych w ramach szkolnej edukacji religijnej. Prof. dr Bert Roebben (Institut für Katholische Theologie, TU Dortmund) zatytułował swoje wystąpienie: „*The Word Will not Return Empty*” (*Isaiah 55,11*). *The Risky Enterprise of Working with Biblical Theology in the Religious Education Classroom*. Profesor z Dortmundu podkreślił, że interpretacja „duszy teologii” nie jest przywilejem udzielonym jedynie nauczycielom akademickim czy przywódcom Kościoła, ale opierając się na żywym zmyśle wiary oraz powszechnym rozumieniu terminów *l'amour et la mort*, może być dokonana kompetentnie w klasie szkolnej przez dzieci i młodzież w ramach edukacji religijnej czy katechezy. Prawda słowa Bożego może zostać wyrażona „ich własnym teologicznym głosem”. Wykład zakończył się apelem o większą interakcję pomiędzy akademicką a tzw. codzienną teologią biblijną.

Ostatnia, piąta sesja plenarna odbyła się w niedzielny poranek. Pierwszym z prelegentów był prof. dr Michel Younčs (UC Lyon), który zaprezentował wykład *Le Coran, àme de la teologie islamique? Enjeux d'une approche comparative islamo-chrétienne*. Lioński profesor podkreślił, że teologia islamska wydaje się na pierwszy rzut oka być nasyconą odniesieniami do Koranu. Powoduje to, że panuje powszechne mniemanie, iż Koran jest niejako cokołem, na którym budowana jest cała wiara islamu. Jednakże teologia islamska rozwijała się nie tylko w relacji do Koranu, ale i w odniesieniu do tradycji profetycznej Mahometa. Ostatnim prelegentem Kongresu w *Aula Maior* był prof. dr Reimund Bieringer (KU Leuven), który wygłosił referat na temat: *Anima aut amica theologiae? Exegesis and Theology in Dialogue: The Study of Scripture and the Theologizing in Dei Verbum 24 and Verbum Domini 31-47 and Beyond*. Autor przedłożenia, powołując się na łacińską wersję KO 24, wskazał, że w wyrażeniu „ideoque Sacrae Paginae studium sit veluti anima Sacrae Theologiae” słowo dusza (*anima*) jest użyte w znaczeniu porównania (zob. *veluti*), a nie metafory. Tekst bowiem nie porównuje Pisma Świętego z teologią, ale raczej studiowanie świętych stron ze świętą teologią. Co więcej, porównanie to nie jest wyrażeniem faktu, ale życzeniem (zob. *sit*). I w końcu, jak to się bardzo często podkreśla, właściwe zrozumienie tego tekstu może być osiągnięte jedynie przy zastosowaniu szerszego kontekstu (zob. *ideoque*).

Warto dodać, że wszystkie sesje plenarne były dopełniane poprzez ożywione dyskusje oraz bardzo liczne sesje panelowe i seminaria tematyczne (prof. dr G. Van Oyen i prof. dr B. Bourguine – UC Louvain – *La 'résurrection' en Marc 16,1-8: récit et teologie*; prof. dr M. Sarot, dr H. Goris i dr F. Bosman – Tilburg University – „*God Created Heaven and Earth*”. *Teological Interpretation of Bible Vers*; prof. dr I. Breitmaier i dr R. Perintfalvi – Educational University Kralshue/Univesität Wien – *The Name of God and the Question of Gender*; prof. dr I. Breitmaier i dr R. Perintfalvi – Educational University Kralshue/Univesität Wien – *Fundamentalistische vs. Genderspezifische Bibelauslegung in Verbindung mit der aktuellsten Genderdebatte in Ostmitteleuropa*). W sumie w ramach kongresu wygłoszono 70 referatów (50 w ramach kongresu głównego i 20 w ramach kongresu młodych). Co prawda na sali sesji plenarnych w *Aula Maior* Katholieke Universiteit Leuven nie dane było usłyszeć głosu przedstawiciela teologii polskiej, to w ramach sesji dopełniających głos zabrali: P. Borto (KUL), *Le sens spirituel et son actualité selon Henri de Lubac en perspectives théologico-fundamentale*, D. Krupa (UPJPII), *The Person of Jesus Christ in Benedict XVI's Book Jesus of Nazareth*,

E. Osewska (UMCS), *Communicating the Gospel in a Family Context*, J. Podzielny (UO), *Biblische Grundlagen der Moralthologie in der Sicht der Dokumentem der Päpstlichen Bibelkommission*, P. Roszak (UMK), *Revelation and Scripture. Exploring the Scriptural Foundation of sacra doctrina in Aquinas*. Oprócz wyteżonej pracy naukowej organizatorzy kongresu zadbali także o sferę duchową jej uczestników. Można było doświadczyć także szczególnego uroku Leuven jako miasta uniwersyteckiego, jak i bogatego swą historią i architekturą.

W ramach kongresu ESTK przewidziano także spotkania sekcji narodowych stowarzyszenia oraz zebranie plenarne wszystkich zgromadzonych członków. W spotkaniu sekcji polskiej udział wzięło 8 osób, które reprezentowały następujące środowiska naukowe: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (P. Borto, M. Wyrostkiewicz), Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (E. Osewska), Uniwersytet Mikołaja Kopernika (P. Roszak), Uniwersytet Opolski (P. Morciniec, J. Podzielny), Uniwersytet Papieski Jana Pawła II (J. Stala), Uniwersytet Śląski w Katowicach (W. Surmiak). Spotkanie Sekcji Polskiej ESTK poprowadził jej przewodniczący, ks. prof. dr hab. P. Morciniec. W ramach obrad omówiono następujące zagadnienia i podjęto następujące decyzje: 1. Przedstawiono faktyczny stan osobowy sekcji (w skład sekcji wchodzi 54 członków); 2. Omówiono stan finansowy sekcji i przypomniano, że roczna opłata członkowska wynosi 22 € oraz że – zgodnie z zaleceniem *Kuratorium* ESTK – brak opłaty przez kolejne dwa lata powoduje wszczęcie procedury wygasania członkostwa; 3. Udzielono absolutorium ustępującemu zarządowi (8 głosów „za”, „0” przeciw, „0” wstrzymujących się); 4. Spotkanie zakończyło się wyborem nowego zarządu Sekcji Polskiej Stowarzyszenia, które stanowią obecnie: p. prof. dr hab. Elżbieta Osewska z UKSW (przewodnicząca); ks. dr Wojciech Surmiak z UŚ (wiceprzewodniczący) oraz dr Michał Wyrostkiewicz z KUL (sekretarz).

Z kolei w ramach ogólnego zgromadzenia członków ESTK, które było ostatnim formalnym punktem lowańskiego kongresu, oprócz podsumowania prac stowarzyszenia za lata 2013–2015, dokonano wyboru nowego zarządu. Przewodniczącym został dotychczasowy wiceprzewodniczący, prof. dr Pierre Van Hecke, a jego zastępcą została wybrana prof. dr Marie Jo-Thiel ze Strasburga. To właśnie wiceprzewodnicząca będzie odpowiedzialna za zorganizowanie kolejnego kongresu ESTK w 2017 roku. Na sekretarza generalnego został wybrany prof. dr K. Schelkens.

Treści, które ukazał kongres Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej na Uniwersytecie Katolickim w Leuven, pozwoliły kolejny raz powrócić do tego, co fundamentalne w uprawianiu teologii jako nauki, czyli do zagadnienia roli Pisma Świętego w teologii. Odnowienie wiary w słowo Boże winno iść w parze z pogłębieniem umiejętności jego interpretacji. W adhortacji *Verbum Domini* papież Benedykt XVI przypomniał, że najważniejszym jej miejscem jest zawsze życie Kościoła, gdyż „każda interpretacja Biblii musi harmonijnie współbrzmieć z jego wiarą” (VD 30). Od egzegetów i teologów będzie to wymagało „wczuwania się w pełni w życie i wiarę wspólnoty wierzącej ich czasów” (VD 29), ale także równowagi między egzegezą i teologią, tak by Pismo Święte rzeczywiście stawało się duszą teologii i duchowości chrześcijańskiej wiernych (VD 53).